

„ВСЕСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА“
№ 13.

ГУГО фон ГОФМАНСТАЛЬ.

СМЕРТЬ ТІЦІЯНА.

ДРАМАТИЧНА ПОЕМА

з німецької мови переклав

ОСТАП ЛУЦЬКИЙ.

Львів, 1918.

Гуго Фон Гофмансталь.

СМЕРТЬ ТІЦІЯНА.

ДРАМАТИЧНА ПОЕМА.

з німецької мови переклав

ОСТАП ЛУЦЬКИЙ.

У ЛЬВОВІ, 1918.

ВИДАННЯ „ВСЕСВІТНЬОЇ БІБЛІОТЕКИ“ № 13.

з друкарні наукового товариства ім. Шевченка.

**НАКЛАДОМ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ „ВСЕСВІТ“
Зареєстр. стоварішення з обм. порукою в Бориславі.**

Вступна замітка.

Смерть Тіціяна — смерть творця кращого світа, недоступного для людей обмежених у своїм спостеріганню виключно на свої тупі змисли, дас нагоду особам з найближшого оточення мистця застановитись над сим, у чім лежала його сила. І вони, в хвилі смерти мистця, пізнають, що був се: „чародій, що цілий світ здоймав до своїх мрій“. До тих мрій, без яких „для нас пропав би всякий змисл життя“. Бо вони роблять нам се житте ціннішим і принаднішим. Бо вони, ті мрії, як той мистець: „де йдуть, де глянуть, скрізь душу, скрізь красу доглянуть“. І зневолюють людину привязуватись до життя, жити й творити нове житте, хоча-б і перед лицем самої смерти, неустримо.

Такий зміст невеличкої драматизованої поеми Гофманстала, якої актуальність — вічна, а нині, для нас, що переживаємо дні повставання нашого нового національного життя, над яким кружляють ластівки і круки, в повні зрозуміла.

Гуго фон Гофмансталь (псевдоніми: Льюїс, Льюїс Меліков, Теофіль Мерен) уродив ся 1874 у Відні, де переступдіювавши права і романську фільольгію, був довший час співробітником і видавцем журналу „Morgen“. Тепер живе під Віднем у Радавн. Як новоромантик узяв ся з першу писати поетичні драми, потім перейшов до лірики, яка в нього визначається ся майстерськими формами і красотою добірного слова. Пізнійше звернув Гофмансталь увагу на класичні драми і під впливом їх виходять з під його пера такі драми як „Der Tor und der Tod“ (Берлін, 1900); „Der Kaiser und die Hexe“ (Берлін, 1900); „Der Tod des Tizian“ (Берлін, 1901), яку отсє подаємо українському громадянству в перекладі д. Осипа Луцького. „Der Schüler“, пантоміна (1902); „Elektra“, травестія з Софокля (Берлін, 1903); „Das

kleine Welttheater oder die Glücklichen“ (Липськ, 1903). З поетичних творів його гідні занотовання „Das Märchen der 672 Nacht“ (1904), „Das gerettete Venedig“ (після Otway), „Oedipus und die Sphinx“, трагедія (Берлін, 1905); „Der weiße Fächer“, песа (Липськ, 1907) та інші. Із писань прозою згадаємо: „Vorspiele“ (1908); „Der Rosenkavalier, musik. Komedie“; „Alkestis“, травестія з Евріпіда (1911), „Ariadne auf Naxos“, драма (Берлін, 1912).

Писали про Гофманстала;

1. Arth. Moeller-Bruck: D. junge Wien, Берлін, 1902.

2. E. Sulger-Gebnig: Hugo von Hofmannsthal, Липськ, 1905.

3. D. Hladny: Hofmannsthals Griechenstücke, Віденсь, 1910,

4. Rudolf Lothar: Hugo von Hofmannsthal. „Der Lesezirkel Hottingen“, Цірих 1917, том IV, ст. 8.

ДРАМАТИЧНІ ОСОБИ:

ПРОЛЬОГ, паж;

ФІЛІППО ПОМПОНІО ВЕЧЕЛІО, званий ТІЦЯНЕЛЬОМ,

син Тіціяна;

ДЖЙОКОНДО;

ДЕЗІДЕРІО;

ДЖЯНІНО шіснайцятьлітній прегарний хлопець;

БАТИСТА;

АНТОНІО;

ПАРИС;

ЛЯВІНІЯ, дочка Тіціяна;

КАСАНДРА;

ЛІЗА.

Час події: рік 1576-ий, в котрім помер дев'ятьдесятъ дев'ятилітній Тіціян.

Місце події: тераса віллі Тіціяна коло Венеції.

ПРОЛЬОГ.

Прольог, паж (в рожевих панчохах і блідожовтих чевізиках), виходить перед завісу, кланяється ся чесно, сідає на сцені і спускає ноги в низ, де звичайно грає музика.

Сей твір, достойники, пані хороші,
що вам сьогодня мають виставляти,
я прочитав.

Мій друг, поет, сам дав мені його.

Я раз зійшов по сходах в нашім замку,
де висять в тиші образи старі
із гербами та гаслами палкими,
де я так мучу ся усе думками
зворушений до сліз і наче пьяний
красою цих чужих, чудових див...
Я станув перед образом Інфанта.

Він молодий помер так вчасно, нагло...
Говорять, що подібний я до нього, —
тому все радо перед ним стаю,
дивлюсь на мій кинжал і сумно
всміхаю ся, — бо й він на образі
з кинжалом — легко, сумно усміхнений...
Вечірні тіни стелять ся докола
і марить ся мені, що я Інфант,
давно вже мертвий і смутний Інфант...

Аж в тім я чую тихі, легкі кроки,
дивлюсь — до мене йде мій друг, поет.

Всміхнув ся приязно, в чоло цілувє,
поважним майже голосом говорить:

„Ти сонні мрії твориш сам і граєш.
Я знаю, друже, для людей ти блазень,
Глузують з тебе і не розуміють, —
та ми, як близняки, — я — розумію“...
І усміхнувсь — і тихо відійшов.
А потім дарував мені свій твір.

Се гарний твір, — хоч не такий чудовий,
як ті пісні, що нарід їх співає,
ні як дівчина гарна, усмішка дитини
та білий ясмин у дельфійській вазі...
Мені подобавсь він, бо він, як я:
Мигтиль красками молодечих мрій
і ясним сяйвом небувалих речей.
Вагання молоді і давня мудрість
сплели ся в нім з безмірною тugoю.

Як часом ми, минаючи дівчину,
побачимо лише голову з профіля,
що в лектику ховається звабливо,
не знаємо її, не бачили, —
(хто знає, може покохалиб палко,
або кохасмо її не знаючи її) —
однак малюємо собі у мріях
на-причуд гарну, білу лектику,
а там, у ній, в рожевих, легких шовках
голівоньку русяву, що мигла нам
инакша може, — але що-ж, мій Боже:
Мабуть так само тут поет малює
життя — красками чистого бажання
і спрагою, що пориває — в мріях...

Підосінне полуудне. На сходах, що йдуть довкола терраси, сидять на подушках і килимах Дезідеріо, Антоніо, Батіста і Парис. Всі мовчать, вітер хитав легко заслоною в дверях. Тіціяnello і Джяніно виходять по хвилі з правих дверей. Дезідеріо, Антоніо, Батіста і Парис подають ся до них заклопотані і розпитують один навперед другого. По короткій павзі:

Парис.

Не добре?

Джяніно
(вельми схильзований).

Дуже зле.

(До Тіціяnelля, що голосно почав плакати).
Мій бідний Піпо.

Батіста.

Він спить?

Джяніно.

Ні, він не спить, а весь у мріях
і ось сталюги забажав.

Антоніо.

Однак
її ви не дали йому. Не так?

Джяніно.

Нї, — лїкар заказав його томити
і радив дати все, чого захоче.

Тіціяньельо

(живо).

І так ось-ось загаснуть вже ті очі!..

Джяніно

(про лїкаря).

Він, каже, мусів це нам заявити...

Парис.

Ах — нї, нї! Смерть його не упокбрить!
Сей лїкар сам не знає, що говорить.

Дезідеріо.

Що? Тіціян — творець життя — в могилу?
Хто-ж до життя ще мав би право й силу?

Батіста.

Свою таємну долю прочував?

Тіціяньельо.

Малює він в горячці твір новий, —
захоплений — весь потонув у нїм;
дївчата мусять все при нїм стояти,
а нам велів він вийти із кімнати.

Антоніо.

Він ще малює? Має стільки сил?

Тіціяньельо.

Як би йому додав хто нині крил.

Він ще ніколи так не малював.

Як би його болючий примус гнав...

(3 правих дверей виходить паж, за ним слуги; всі засахнулись).

ТіціяNELЬО, Джяніно, Парис.

Що там?

Паж.

Нічого. Нам Мистець велів,
щоб принеслі що з давніх образів.

ТіціяNELЬО.

По щб?

Паж.

Він конче бачити їх хоче...

„Бліде, колишнє, досі розпочате,
з новим своїм малюнком порівняти...
тепер йому на все втворив ся плай...
тепер, гадає він, побачать очі,
що досі він партач був, негодяй“...
Послухати? Зробити це?

ТіціяNELЬО.

В сю мить!

Він жде на Вас і мучить ся, терпить.

(Слуги тимчасом опустили все сцену, на сходах дігнав
їх паж. ТіціяNELЬО відхилив легко заслону і тихенько
вийшов туди. Інші ходять схвильовані).

Антоніо

(півголосно).

Яке страшне і грізне це без краю!

Коханий наш Мистець немов в одчаю..

Джяніно.

Він вже нераз і перше мовив так, —
Я слухав, чув, не розумів ніяк...
А ж раз, як би щось бачив без оман,
скричав він голосно: „Живе великий Пан!“
І далі так. Гадав я — він бажає
зловить на все останні творчі сили,
Щоб у трівких, чудових формах жили, —
що словом голосним себе він розважає,
хоч голос вже дрожить і завмірає...

Тіціянеро
(входячи).

Тепер у нього знов святий спокій.
Блідий, малює тихо образ свій...
В очах ласкаве полум'я палає, —
з дівчатами весело розмовляє. —

Антоніо.

Положимось і ми хиба на сходи.
І маймо всі надію — до негоди...

(Укладають ся на сходах. Тіціянеро гладить волоссю
Джяніну, на-пів примкнувши очі).

Батіста
(як би тільки до себе).

А потім муки... муки... Ах, життя!
А там це горе — дике і страшне...
Німий і вічний сон... без вороття...
Сьогодня ще надія нам мигне,
а завтра доконалось...

(Павза).

Джяніно.

Я — трудний —

Парис.

Не диво, брате, — день такий парний...

Тіціяньельо

(усміхаючись).

Та він, бідняга, цілу ніч не спав!

Джяніно

(сперши ся на руку).

Ах, ні! Се-ж перша ніч. А то куняв.
Та відки ти це знаєш?

Тіціяньельо.

Я це чув.

Ти зразу, брате, коло мене був,
а потім встав і сів собі на сходах...

Джяніно.

Я шептіт ночі ясної зачув,
якісь кличі в таємних хороводах —
здавало ся нішо в цю ніч не спить.
Я наче чув, як диші вся природа
вогкими губами — вслухається в цю ніч
і скрізь таємні гомони слідить.
Мигтіла на леваді кожда річ
у сяйві зір, що вкрили всю блакить.
Плив срібний місяць над садами —
вкрив овочі чудовими красками...
Куди пливе, — криниці сріблом сяють.

А в далині — немов музики грають.
Як хмари сунулись, я чути міг
їх шум, як тихі кроки босих ніг...

(Встав і звертається до Тіціяна).

Я відійшов на мить від тебе — в тім докола
вся ніч солодко звуками озвалась,
неначе любо, тихо і спровока
в лавровім гаю серед ночі хору
тепер як раз сопілка розігралась,
що Фавн її держав в руці з мармуру.
Стояв на підесталі Фавн — і сяяв.
Круг нього в срібно-синій мраці зграя
злотавих бжіл кружляла без упину.
Я бачив, як вони в отсю хвилину
злітали на червоній гранати,
їх зрілі соки й запах випивати.
Як ніч легеньким подувом з оград
всі запахи, що в них купав ся сад,
Мені післала, — я гадав, що чую
круг мене тихий і мягенький звук
і теплий дотик любих, добрих рук.
Всю ясну тиху нічку чарівную
гуляли комарі шалений свій танок,
а там раз-поб-раз колихавсь ставок
в шовковім сяйві місяця блідого.
Чи се були лебеді, чи Наяди
купались там, — тепер не знаю того...
Мов з запахом жіночого волосся
змішались нард, альое, всі принади,
все, що тут цвіло й пахло для розради,
аж зливсь тут кождий запах, згук — в одну
красу святу, живу і чарівну.

Антоніо.

Блаженний, хто так ніжно відчуває —
так в чари-діва нічку убирає!

Джяніно.

В півнії пішов я далі, де в долині
вже видно, як Венеція дрімає,
і як її у смуги блідо-сині
вода і ясен місяць огортає..

Легенький шепіт міста, — подув ночі
аж тут злітають часом дружно,
так приманчиво, дивно так — і тужно...
Нераз його я слухав до півночі.

Та так його ніколи не збагнув.

Сьогодня в тихім шепоті любові,
У синім сяйві ночі — я зачув
немов вакхантські, люті танці крові.

І дивнес на кришах полумя,
як знак подій таємних, бачив я.

І ось нараз я наче зрозумів:
заснуло місто, — але радість, гнів,
і біль і дух і кров — вони чуйні...
Чуйне ціле життя живе, всевладне, —
його і мати можна і забути...

(По хвилі).

Змогли мене ті дива чарівні:
в цю ніч за много марилось мені.

Девідеріо

*(піджходить трохи далі на терасу відки видко місто —
і звертається до Джяніна).*

Бачиш, як місто в запахах і маю
тепер під захід сонця спочиває?

Чи бачиш, друже, ген в долині
жовтаві блиски, тіни темно-сині,
що так приманють, мигтять в імлі?
та в сім пахущім ярім маю, всюди
живе гидота, простаки дурні
і біснуваті, навіжені люди.

Що далеч там собою мудро вкрила,
є лиш брудна, погана, дика сила,
яка краси не хоче і не знає,
свій світ лиш нашим словом називає.
Бо нашу радість, глибінь творчих мук
із їхніми лиш слово вяже, згук.
І певно навіть, як нас сон огорне,
глубокий сон наш — їхнім сном не є.
Тут спить злотавий вуж моторний,
гора, в якій кують Титани крицю,
і огнецвіт, — вони-ж сплять сном устриці.

Антоніо

(важе сидячи).

Тому такі високі огорожі
Мистець поклав собі докола хати!
Тому людей і світ крізь кущі й рожі
є ліпше вгадувати, ніж дійсно знати!

Парис

(так само).

Так научають нас шляхи ті круті.

Батіста

(так само).

Се є мистецтво — і вся тайна тла.
Закутані в імлу блудні світла...

Тіціяnelъ
(примкнувши очі).

Лиш тим чарують співи призабуті,
днедавніх геніїв святі слова —
і все, що ми покинули за пами.

Парис.

Тому любуємо ся так часами
минулими давно. І загибаєм,
як лиш до наших буднів привикаєм.

(Всі мовкнуть. Павза. Знову чути тихий плач Тіціяnelя).

Джяніно
(приязно — до Тіціяnelя).

Ти без потреби, наш коханий друже,
Все в те самé так вдумуєш ся дуже.

Тіціяnelъ
(сумно усміхаючись).

А щож таке є біль, як ним не є
сей дивний примус: думати, зважати,
аж всю красу це думаннє убє...
Оставте вже мене, брати, з думками,
бо я давно вже всії таємні шати
здер з радости життя і хуртовини.
Вже в собі я убив чуття дитини,
не чую вже, лиш мучусь до нестяями.

(Павза).

Джяніно.

Де дівсь Джалокондо?

Тіціянельо.

Він ще до світання
— ви спали ще — відсіль подавсь до брами
і тихо зник; в очах мав жар кохання,
уста-ж палали зрадними словами...

Паж і слуги вертають ся, несуть два образи через сцену — Венера з цвітами і Вакхантський пир — ; ученики встають і стоять цілий час, поки видко образи, із склоненими головами, з беретами в руках. По хвилі (всі стоять):

Дезідеріо.

Хто так, як він — Мистець і чародій,
що цілий світ здоймав до своїх мрій,
а в грудях щире серце мав дитини ?

Антоніо.

По нім хто радо стане на сю путь ?

Батіста.

Де ті, що все знання його збагнуть ?

Парис.

Чи може з нами дух його полине ?

Джяніно.

Він оживити ліс німий умів:
на темний жовтий став і дикий кущ
і де на буках сумно віуть ся плющі,
приманював він радісних богів:
Вже грає Сатир, скрізь лунає спів,

весь ліс живе у радоцах, бажає, —
вже пастушок з пастушкою гуляє...

Батіста.

Бездушній хмарки на небесах
пишають ся життєм в його красках:
бліді, що розлились геть-геть серпанком,
пеначе тужать за веселим ранком, —
— а чорні, злоті на краях, грізні,
і сірі та кругляві, радісні,
й рожевій, що вечером пливуть, —
його душою всі вони живуть.
У всім, що наш Мистець творив, у всім:
в гаях німих і в нагих, сірих скелях,
в потрухлих дубах, що роздер їх грім,
У всім щось людське бачать наші очі.
Він відчувати вчив нас душу ночі.

Парис.

Нас як би під опівніч він збудив
і сяйвом чарів душу осінив.
Він научив нас тішитись, як діти,
Усім, що день новий несе, радіти,
красу у формах всіх відчути —
і в тім усім своє життя збагнути.
Жінки і квіти і блакитні хвилі
і шовки, золото, їх блиски осяйні,
високі мости, балка на весні,
при жерелах веселі Німфи милі,
і все, про що лише кождий мріє,
і що тут коло нас живе, яснє:
все мусіло в його душі бути,
щоб потім чарами всіма засяти!

Антоніо.

Чим для стрункої дівчини танок,
чим сяйву факлів є вінок масок,
і чим є для душі, що сном сповита,
музика в рівні ритми перелита, —
чим для жінок свічадо зеркала,
і чим для цвітів сонце та імла:
як око, як живло буття й розвою,
в якім краса що-й-но став красою —
найшла собі в його душі природа.

„Хай буде в нас найвисша насолода!
Збуди нас!“ — все до нього говорило,
що досі сіро та бездушно жило.

Коли ще промовляє Антоніо, входять тихо з кімнати Тіціана три дівчини і стоячи слухають; завважує їх мабуть тільки Тіціяnelо, що безпритомній байдужно стоїть посторонь, праворує. Лявінія має русяве волосся, вкрите золотою сіткою і одяг венецької патріціянки. Касандра і Ліза — одна 19, друга 17 літна — одягнені скромно в майже нічим не прибраний пепельос із білої, хвилястої бавовни, біссос; на обнажених руках мають золоті вужі як нарамениці; — сандали, пояси зі золотого сукна. Касандра — сраціозна, має попеласте, ясне волосся. У Лізи жовтий пупянок рожі в чорнім волоссю. Щось нагадує в ній хлотця, як в Гяніно дівчину. За ними входить паж, несучи срібний пугар і чарки на вино.

Антоніо.

Що дерева далекі на півночі,
задумані, — чарують наші очі...

Парис.

Що нам красою хуртовини сила,
як кличе в затишний лиман вітрила...

Тіціяnelъ

(здоровлячи легким поклоном дівчата, до яких всі звертають ся).

І що волосся є у вас пахуче,
що пояси, як стан ваш огортають,
і взше тіло чуєм так могучо,
номов для щастя десь музики грають —
значить: це він навчив нас такглядіти.

(Вказуючи на місто в долині, говорить гарко далі).
Ось там не годні сього зрозуміти!

Гяніно

(до дівчат).

Віп сам? Самого лишимо до ночі?

Лявінія.

Тепер нікого бачити не хоче.

Дезідеріо.

Він малював, ще вся душа дрожить!
тепер її ще кождий згук дразнить!

Тіціяnelъ.

Блаженний час... В таку святу годину
по нього тиха смерть нехай прилине...

Парис.

А образ? Образ свій Мистець скінчить?

Антоніо.

Що представляє він?

Батіста.

Чи-ж можна знати?

Лявінія.

Роскажемо, як нам велів стояти.
Я є Венера, — вірте, не чванюсь,
така прекрасна, що аж не яло ся.

Касандра.

А я — я нишком радісно сміюсь
і від пілунків ще вогке волосся.

Ліза.

Я лялечку в руках своїх тримаю;
вона ціла закутана, сповита,
щ-ж я погляд чую без оман:
бо лялечка отся великий Пан,
таємний бог...

Він тайна й жерело всього життя.
Його в руках держу я, як дитя,
однак докола чую, як морочить
мене студений вітер із півночи...

Лявінія.

Упала стать моя, як в зеркало, на став.

Касандра.

Мені цілує ноги зелень трав.

Ліза.

Над нами повний сонця блиск чудовий, —
сей образ завтра буде вже готовий.

Лявінія.

Як все Мистець вже оживив у-щерь, спокійно говорив до нас про смерть. Казав, край моря, у зеленім гаю Нехай його на віки поховають: де цвіти маєм вкрили землю всю, німі і тихі в смерти і в життю — і де усе в губокім забуттю, — де хвилями лиш море миготить і тихо, тужно плеще і шумить...

Парис.

Він у нестямі хоче спочивати, його-ж душа нас має напувати; де вир житеїських буйних перемін красою блісне нам: там буде він!

Дезідеріо.

Та скрізь йому краса цвіла ласкова, йому красою сяла кожда мить; а нам дає її лише проява і дійсно ми не вміємо творить... Усе для нас хмурне, пусте, бліде, як нам з гори натхнення не прийде. Як сей не мав-би свого закохання, що днину тче на чорно і рожево, — а сей, як би не надіявсь що-рання, що завтра злінуть з щастем білі меви, — як би з нас кождий нишком не страдав і не тужив, що-небудь не бажав, і як би запал, або страх не встиг в нас запалити близкавиць сяйних, —

і як би не отсі святі, палкії
та незбагнуті фантастичні мрії, —
як би не рвала доля в диких герцях
усе, що в нас палало кровю серця:
нам пе було-б ніякого пуття,
для нас пропав би всякий змисл життя...

Вони-ж, як паш Мистець, де йдуть, де глянуть,— скрізь душу, скрізь красу доглянуть.

ВСЕСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА

ПІД РЕДАКЦІЄЮ

ІВАНА КАЛИНОВИЧА

виходить поодинокими випусками довільного обсягу і має на підлі дати українському громадіству в перекладах на нашу мову кращі твори всесвітньої літератури і науки, передовім твори світових класиків і учених, зі ветунними статтями й поясненнями, не виключаючи також написані українськими письменниками.

Досіль появилися:

- № 1/3. Фрідріха Шіллера: Поезії (1. Передмова. 2. Дрібні поезії. 3. Баляди. 4. Поеми). Два випуски. Ціна обох випусків 2 К 50 с.
№ 4/6. Александра С. Пушкіна: Драматичні твори (сім п'ес), в перекладі з передмовою та поясненнями д-ра Івана Франка Ціна 4 К
№ 7/8. Ногана В. Тетого: Герман і Доротея, поема в перекладі і з передмовою д-ра Івана Франка..... Ціна 2 К
№ 9/10. Михайла Янукова: Далекі шляхи. Збірка новель Ціна..... 2 К 50 с.
№ 11/12. Аристофана: Хмарі, грецька комедія в перекладі Тараса Франка..... Ціна 3 К
№ 13. Гуга фон Гофманстала: Смерть Тіціяна, драматична поема в перекладі Остапа Луцького. Ціна 1 К 50 с.
№ 14. Володимира Короленка: Без язика, оповідання в авторизованому перекладі Петра Дятлова.... Ціна 5 К
№ 15. д-ра Дмитра Донцова: Українська державна думка і Європа, політична розвідка Ціна 2 К 50 с.
№ 16. Юрія Кліта: Два циклі. (I. Душа. II. Голос життя). Новелі з бойківського життя — друкується.
№ 17. Пісня про Ролянда. Старофранцузький епос в перекладі і з передмовою д-ра Василя Щурата. Друге, перероблене видання — друкується.

Досіль видані випуски можна дістати: в Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Ринок ч. 10, по всіх більших книгарнях на провінції або на складі Видавничої Спілки „Всесвіт“ (адресувати просить ся до Івана Калиновича в Бориславі), до якого просямо звертати ся у всіх редакційних та адміністраційних справах видавництва „Всесвітної Бібліотеки“.

Ціна 1 К 50 сот.